

Λίστα συγγραφέων

- Catherine CHABERT** Κλινική ψυχολόγος, ψυχαναλύτρια, τακτικό μέλος στην Ψυχαναλυτική Ένωση Γαλλίας, και ομότιμη καθηγήτρια κλινικής ψυχοπαθολογίας στο Τμήμα Ψυχολογίας του Université de Paris. Στις εκδόσεις Dunod έχει εκδώσει και είναι υπεύθυνη για μεγάλο αριθμό συγγραμμάτων στο πεδίο της προβολικής ψυχοπαθολογίας. Είναι η συγγραφέας των *Rorschach en clinique adulte, Interprétation psychanalytique* (2012) και *La psychopathologie à l'épreuve du Rorschach* (2012). Είναι μέλος της συγγραφικής ομάδας του *Nouveau Manuel du TAT* (2019) και διηύθυνε τη σειρά «Psychopathologie et méthodes projectives». Υπήρξε επίσης διευθύντρια της σειράς «Psychanalyse et psychopathologie» και του «Traité de Psychopathologie Clinique». Συγγραφέας πολλών ψυχαναλυτικών έργων, εξέδωσε, πάντοτε στις εκδόσεις Dunod, και το *La jeune fille et le psychanalyste* (2015).
- Estelle LOUËT** Κλινική ψυχολόγος, ψυχαναλύτρια, αναπληρώτρια καθηγήτρια κλινικής ψυχολογίας και ψυχοπαθολογίας του Laboratoire de Psychologie clinique, psychopathologie, psychanalyse (PCPP – EA 4056) στο Τμήμα Ψυχολογίας του Université de Paris. Διδάσκει στο Πανεπιστημιακό Δίπλωμα Προβολικής Ψυχολογίας (DUPP). Είναι μέλος της επιστημονικής επιτροπής του επιστημονικού περιοδικού *Psychologie clinique et projective*. Έχει επίσης συγγράψει τα *Schizophrénie et paranoïa. Étude psychanalytique en clinique projective* με την C. Azoulay (Dunod, 2016), *Dépressions extrêmes. Approche psychanalytique et projective* με τους C. Chabert και F.-D. Camps (Dunod, 2017), *Les méthodes projectives* με τους D. Anzieu και C. Chabert (PUF, 2017).
- Catherine AZOULAY** Κλινική ψυχολόγος, ψυχαναλύτρια, καθηγήτρια κλινικής ψυχολογίας και ψυχοπαθολογίας στο Τμήμα Ψυχολογίας του Université de Paris και μέλος του Laboratoire de Psychologie clinique, psychopathologie, psychanalyse (PCPP – EA 4056). Διευθύνει το Πανεπιστημιακό Δίπλωμα Προβολικής Ψυχολογίας (DUPP). Υπήρξε αναπληρώτρια επιστημονική υπεύθυνη της έκδοσης και στη συνέχεια επιστημονική υπεύθυνη της έκδοσης του επιστημονικού περιοδικού *Psychologie clinique et projective* και συντονίστρια του Διεθνούς Ερευνητικού Δικτύου: Ψυχανάλυση και προβολικές μέθοδοι (Réseau MPP). Συντόνισε επίσης με την Catherine Chabert το βιβλίο *12 études en clinique projective* (Dunod, 2011) και εξέδωσε μαζί με τους Michèle Emmanuelli και Denis Corroyer το *Nouveau Manuel de cotation des formes au Rorschach* (Dunod, 2012).

Benoît VERDON

Κλινικός ψυχολόγος, ψυχαναλυτής, καθηγητής κλινικής ψυχολογίας και ψυχοπαθολογίας στο Τμήμα Ψυχολογίας του Laboratoire de Psychologie clinique, psychopathologie, psychanalyse (PCPP – EA 4056) στο Université de Paris. Διδάσκει στο Πανεπιστημιακό Δίπλωμα Προβολικής Ψυχολογίας (DUPP). Πρώην πρόεδρος της Société du Rorschach et des méthodes projectives de langue française και πρώην επιστημονικός διευθυντής της έκδοσης του επιστημονικού περιοδικού *Psychologie clinique et projective*. Είναι μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της International Society of the Rorschach and Projective Methods. Έχει εκδώσει τα έργα *Clinique et psychopathologie du vieillissement. Apports des méthodes projectives* (Dunod, 2012), και συντόνισε από κοινού με την Catherine Azoulay το *Psychoanalysis and Projective Methods in Personality Assessment. The French School* (Hogrefe Publishing, 2019).

Σημείωμα της επιστημονικής επιμελήτριας

Το *Εγχειρίδιο Rorschach και TAT – Ψυχαναλυτική ερμηνεία* αποτελεί το επιστέγασμα των εργασιών της Γαλλικής Σχολής, η οποία για περισσότερο από μισό αιώνα μελετά, εφαρμόζει και ερευνά τα προβολικά εργαλεία. Πρόκειται για ένα σύγγραμμα με μια ξεχωριστή θέση στην ιστορία της εφαρμογής ψυχαναλυτικών εργαλείων και της ψυχομετρίας, καθώς για πρώτη φορά παρουσιάζονται σε μορφή εγχειριδίου και οι δύο δοκιμασίες μαζί, επισφραγίζοντας τη βασική θέση της Γαλλικής Σχολής ως προς τη συμπληρωματικότητά τους. Η ερμηνεία τους και η κατανόησή τους βασίζονται στην ψυχαναλυτική θεωρία και στη διανοσογραφική αποτύπωση της ψυχικής λειτουργίας.

Κατά τη διάρκεια της επιμέλειας του έργου πολλοί ήταν οι όροι οι οποίοι για πρώτη φορά αποδόθηκαν στα ελληνικά. Στόχος μας ήταν η πιστότερη, εγγύτερη και πλέον δόκιμη απόδοση του πρωτότυπου κειμένου από τα γαλλικά στα ελληνικά, έχοντας ως πυξίδα τον ίδιο τον τίτλο του βιβλίου, αυτόν του εγχειριδίου, δηλαδή της χρήσης του από τους ειδικούς ως «εργαλείου» εκμάθησης.

Το *Εγχειρίδιο Rorschach και TAT – Ψυχαναλυτική ερμηνεία* αποτελεί την εισαγωγή στην ελληνική επιστημονική κοινότητα της Γαλλικής Σχολής, σχεδόν εκατό χρόνια μετά τον θάνατο του δημιουργού του, Hermann Rorschach, και εγγράφεται σε μια ευρύτερη προσπάθεια παρουσίασης της κλινικής πρακτικής και θεωρίας των προβολικών τεστ, η οποία ξεκίνησε στο Ινστιτούτο Ψυχικής Υγείας Παιδιών και Ενηλίκων – Παναγιώτης Σακελλαρόπουλος το 2020, με σεβασμό στις αρχές και στο έργο του ιδρυτή του.

Δεν θα μπορούσα να ολοκληρώσω το σημείωμα αυτό χωρίς να ευχαριστήσω τους ανθρώπους που στήριξαν την ελληνική έκδοση αυτού του έργου. Θα ήθελα να απευθύνω της θερμότερες ευχαριστίες μου στον Βασίλη Καψαμπέλη, ψυχίατρο, ψυχαναλυτή, μέλος της Ψυχαναλυτικής Εταιρείας Παρισιού, διευθυντή της *Revue française de psychanalyse*, ο οποίος υπήρξε διευθυντής του Κέντρου Ψυχανάλυσης της Εταιρείας Ψυχικής Υγείας του 13ου διαμερίσματος Παρισιού και που χωρίς τη βοήθειά του η μετάφραση και η επιμέλεια του Εγχειριδίου θα ήταν αδύνατη. Θα ήθελα να ευχαριστήσω την Catherine Chabert, κλινική ψυχολόγο, ψυχαναλύτρια, μέλος της Ψυχαναλυτικής Ένωσης Γαλλίας, και ομότιμη καθηγήτρια κλινικής ψυχοπαθολογίας στο Τμήμα Ψυχολογίας του Université de Paris, για την τιμή να προλογίσει την ελληνική έκδοση, και την Catherine Azoulay, κλινική ψυχολόγο, ψυχαναλύτρια, ομότιμη καθηγήτρια κλινικής ψυχολογίας και ψυχοπαθολογίας στο Τμήμα Ψυχολογίας του Université de Paris, για την πίστη της στο εγχείρημα αυτό. Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Δημήτρη Οικονομίδη, ψυχίατρο, ψυχοθεραπευτή και τον Στέλιο Φαρσαλιώτη, κλινικό ψυχολόγο, ψυχαναλυτή, για τη συμπόρευση στο «κυνήγι θησαυρού» λέξεων και τη Μαρία Φωτεινού, κλινική ψυχολόγο, ψυχοθεραπεύτρια, για την πολύτιμη βοή-

θεια και ακρόασή της. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τις εκδόσεις Τόπος που ανέλαβαν με προθυμία την έκδοση του Εγχειριδίου και ιδιαίτερος τη γλωσσική επιμέλεια του βιβλίου, Όλγα Παπακώστα, για τη φροντίδα του ελληνικού κειμένου που ξεπέρασε τα όρια του επαγγελματικού της ρόλου.

Δρ. Ελίνα Καρδαρά
Κλινική Ψυχολόγος-Ψυχοθεραπεύτρια

Πρόλογος για την ελληνική έκδοση

Είναι μεγάλη χαρά και τιμή για μένα να παρουσιάσω την ελληνική μετάφραση του Εγχειριδίου Rorschach και TAT. Η Catherine Azoulay, η Estelle Louët, ο Benoît Verdon και εγώ εργαστήκαμε με πάθος, με την ελπίδα η ψυχαναλυτική ερμηνεία των προβολικών μεθόδων να παραμείνει ζωντανή και να παρέχει μια δυναμική προσέγγιση στην εκπαίδευση και την πρακτική των μελλοντικών κλινικών ψυχολόγων. Πράγματι, η συμβολή των προβολικών μεθόδων στη μελέτη της ατομικής ψυχικής λειτουργίας παραμένει αναντικατάστατη, τόσο στην πρακτική του κλινικού ψυχολόγου όσο και στον τομέα της έρευνας. Μέσα στα διάφορα ρεύματα που στηρίζουν τις αντιλήψεις για την ψυχική λειτουργία, την ψυχοπαθολογία και τις μεθόδους διερεύνησης που χρησιμοποιούνται για την ανάλυσή τους, η ψυχαναλυτική ερμηνεία των προβολικών μεθόδων δίνει εξέχουσα θέση στην κλινική διάσταση που τη στηρίζει: η συνάντηση μεταξύ ενός υποκειμένου και ενός ψυχολόγου είναι αναπόφευκτα μέρος ενός σχεσιακού πλαισίου που κινητοποιεί την ψυχική λειτουργία και των δύο εταίρων σε μια πολύ συγκεκριμένη μεταβιβαστική δυναμική που εμπλέκει και τους δύο. Επειδή το Rorschach και το TAT αλληλοσυμπληρώνονται, παρέχοντας μια ιδιαίτερα ακριβή και αξιόπιστη κλινική και ψυχοπαθολογική αξιολόγηση, επιλέξαμε να τα συγκεντρώσουμε σε έναν περιεκτικό και εμπεριστατωμένο τόμο. Ασφαλώς, ο τρόπος αντίδρασης και ο τρόπος κατασκευής των απαντήσεων στο Rorschach και οι αφηγήσεις στο TAT αναπτύσσονται διαφορετικά, λόγω της ιδιαιτερότητας της κάθε δοκιμασίας και των συνθηκών στις οποίες παραπέμπουν.

Αυτή η μετάφραση είναι σαν μια Οδύσσεια, όπως το θέτει η Ελίνα Καρδαρά. Για την ίδια, η οποία είναι τόσο η εμπνεύστρια όσο και η διοργανώτρια αυτού του έργου, το ταξίδι ξεκίνησε το 2011, όταν ήταν φοιτήτρια ψυχολογίας στο Τμήμα Ψυχολογίας στο Paris V. Εκεί, στην πραγματικότητα, η Nina Rausch de Trautenberg δημιούργησε το Πιστοποιητικό Εκπαίδευσης στις Προβολικές Μεθόδους στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και έκτοτε γενιές διδασκόντων-ερευνητών διαδέχονται η μία την άλλη για να μεταδώσουν τις έννοιες της Σχολής του Παρισιού στην προβολική ψυχολογία. Αφού υποστήριξε τη διατριβή για την εφηβεία και τις προβολικές δοκιμασίες, η Ελίνα Καρδαρά επέστρεψε στην Ελλάδα και δημιούργησε ένα εκπαιδευτικό σεμινάριο για τις προβολικές δοκιμασίες σύμφωνα με τη Γαλλική Σχολή, στο Ινστιτούτο Ψυχικής Υγείας Π. Σακελλαρόπουλος στην Αθήνα, με τον Δρ. Στυλιανό Φαρσαλιώτη, κλινικό ψυχολόγο και ψυχαναλυτή της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας.

Το 2022, ο ελληνικός εκδοτικός οίκος Τόπος υπέγραψε συμβόλαιο με τις Εκδόσεις Dunod και οι μεταφραστικές εργασίες ξεκίνησαν. Μία επαγγελματίας μεταφράστρια και η Ελίνα Καρδαρά ανέλαβαν αυτό το φιλόδοξο και γενναίο έργο, με την ανεκτίμητη συμβολή του Δρ. Βασίλη Καψαμπέλη. Ένας κολοσσιαίος όγκος δουλειάς υλοποιήθη-

κε, κάτω από ιδιαίτερα σύνθετες και δύσκολες συνθήκες, αφού μέχρι τώρα το λεξιλόγιο των «προβολικών μεθόδων»¹ δεν υπήρχε στα ελληνικά.

Νιώθω θαυμασμό και ευγνωμοσύνη για αυτό το εγχείρημα, για το οποίο ευχαριστώ θερμά τους συγγραφείς. Και, φυσικά, εύχομαι στο βιβλίο αυτό ένα λαμπρό μέλλον στην Ελλάδα!

Catherine Chabert
Κλινική Ψυχολόγος – Ψυχαναλύτρια

1. Αποδίδεται περιφραστικά ο όρος «projectiviste», αναφέρεται επίσης στους ψυχολόγους οι οποίοι έχουν εκπαιδευτεί στις προβολικές μεθόδους.

Επειδή το Rorschach και το TAT αποτελούν δύο δοκιμασίες που έχουν καθιερωθεί με μια αδιάψευστη ορθότητα στον τομέα της κλινικής ψυχολογίας και της ψυχοπαθολογίας, επιλέξαμε να τις παρουσιάσουμε σε μια κοινή έκδοση.

Η συνάρθρωση μεταξύ ψυχανάλυσης και προβολικών μεθόδων παραμένει επίκαιρη, από τη μία πλευρά, διότι οι θεμελιώδεις έννοιες της φροϊδικής μεταψυχολογίας εξακολουθούν να είναι λειτουργικές και δόκιμες, και από την άλλη πλευρά, οι βάσεις της ανάλυσης του Rorschach και του TAT όπως αναπτύχθηκαν από τη Γαλλική Σχολή, και παρουσιάζονται σε αυτό το βιβλίο, εξακολουθούν να αποδεικνύονται γόνιμες, έγκυρες και αξιόπιστες.

Η καινοτομία έγκειται καταρχάς στη συνένωση των δύο δοκιμασιών, η οποία σπάνια έχει γίνει με τόσο εξαντλητικό και εμπεριστατωμένο τρόπο. Εμφανίζεται επίσης στις μεθοδολογικές και κλινικές εξελίξεις, οι οποίες με βάση τις προηγούμενες γνώσεις, επανεξετάζονται και τροποποιούνται χάρη στην κλινική εμπειρία και στις αλλαγές που αυτή επιφέρει. Για να μπορέσουμε να αξιοποιήσουμε τις σπανιότερες διαμορφώσεις των οποίων οι προβολικές μεταφράσεις είναι λιγότερο γνωστές, πρέπει απαραίτητα να στηριχθούμε στα θεμελιώδη στοιχεία της θεωρίας και της μεθόδου και ταυτοχρόνως να αναλάβουμε νέες έρευνες, δοκιμάζοντας, βελτιώνοντας, συμπληρώνοντας και ανανεώνοντάς τα. Αυτή είναι η επιστημολογία που θεωρούμε απαραίτητο να διατηρηθεί στη σύγχρονη κλινική.

Η προσέγγισή μας εγγράφεται σε μια διττή προοπτική: επανεξετάζει και αναπτύσσει τα βασικά στοιχεία που έχουν ήδη αναπτυχθεί σε προηγούμενα βιβλία, όλα δημοσιευμένα στις εκδόσεις Dunod (*Le Rorschach en clinique adulte*, *La Psychopathologie à l'épreuve du Rorschach*, *Nouveau Manuel de TAT*). Προτείνει επίσης ουσιαστικές και διακριτικές τροποποιήσεις, που καθορίζονται από τις εξελίξεις, τις αλλαγές και τις ανακαλύψεις νέων εμπειριών και στοχασμών.

Το *Εγχειρίδιο Rorschach και TAT – Ψυχαναλυτική ερμηνεία* αποτελεί επομένως μέρος μιας σαφούς αλληλουχίας: με ακλόνητη πεποίθηση ξεκινήσαμε και συνεχίζουμε τη σε βάθος εργασία που απαιτεί αυτό το φιλόδοξο εγχείρημα. Οι δεσμεύσεις μας ως κλινικοί, ερευνητές και διδάσκοντες μας επέτρεψαν να ολοκληρώσουμε αυτό το έργο, και είμαι απεριόριστα ευγνώμων στην Catherine Azoulay, την Estelle Louët και τον Benoît Verdon για την ενθουσιώδη συμμετοχή τους στη δημιουργία αυτού του βιβλίου.

Catherine Chabert

Εισαγωγή

Η συμβολή των προβολικών μεθόδων στη μελέτη της ατομικής ψυχικής λειτουργίας παραμένει αναντικατάστατη, τόσο στην πρακτική του κλινικού ψυχολόγου όσο και στο ερευνητικό πεδίο. Μεταξύ των διαφορετικών προσεγγίσεων για την ψυχική λειτουργία, την ψυχοπαθολογία και τις μεθόδους διερεύνησης που χρησιμοποιούνται για την ανάλυσή τους, η ψυχαναλυτική ερμηνεία των προβολικών μεθόδων εξακολουθεί να κατέχει σημαντική θέση. Εναρμονίζεται πλήρως με την κλινική διάσταση που τη διέπει: καταρχάς, υποστηρίζουμε ότι η συνάντηση μεταξύ ενός υποκειμένου και ενός ψυχολόγου είναι αναπόφευκτα μέρος ενός σχεσιακού πλαισίου που κινητοποιεί την ψυχική λειτουργία και των δύο εταίρων σε μια πολύ ιδιαίτερη μεταβιβαστική δυναμική που δεσμεύει και τους δύο. Το να λάβουμε υπόψη μας αυτό το στοιχείο είναι καθοριστικό, όταν πρόκειται για μια διαδικασία διερεύνησης που σέβεται τις απαιτήσεις των ανθρωπιστικών επιστημών: αυτό σημαίνει ότι αποδεχόμαστε τις ηθικές, θεωρητικές και μεθοδολογικές αρχές τους.

Αν δεχτούμε, άλλωστε, ότι το ψυχικό όργανο αποτελείται από συνιστώσες, οι ασυνείδητες πηγές των οποίων τροφοδοτούν τις πιο κοινότητες, τις πιο φυσιολογικές, τις πιο ιδιαίτερες, τις πιο δημιουργικές και τις πιο παθολογικές παραγωγές, τότε θα είμαστε σε θέση να αξιολογήσουμε την απαραίτητη συμβολή των προβολικών μεθόδων στη διαγνωστική αξιολόγηση που ενυπάρχει σε κάθε θεραπευτικό εγχείρημα, αλλά ενδεχομένως και σε ορισμένες απόπειρες προσανατολισμού και, προφανώς, στην έρευνα.

Επειδή το Rorschach και το TAT, λόγω της συμπληρωματικότητάς τους, επιτρέπουν μια ιδιαίτερα λεπτομερή και αξιόπιστη κλινική και ψυχοπαθολογική αξιολόγηση, επιλέξαμε να τα συμπεριλάβουμε σε ένα κοινό έργο. Οι δύο δοκιμασίες αναδεικνύουν την πολυπλοκότητα και το κράμα του ανθρώπινου ψυχισμού· αποκαλύπτουν τα ασυνείδητα θεμέλια, τις αμυντικές διευθετήσεις, τις καταστάσεις πόνου ή οδύνης, τις μεταβάσεις από την ευχαρίστηση στη δυσaréσκεια, εν ολίγοις, προσφέρουν ακριβείς, διαυγείς και αυστηρά επιστημονικές αναπαραστάσεις του ψυχικού βίου. Η πρόοδος που καταγράφουν αποτελεί αδιάψευστη απόδειξη: μέσα σε λίγες δεκαετίες, η χρήση των δύο δοκιμασιών κατέστησε δυνατή όχι μόνο την ανάδειξη ψυχοπαθολογικών σχηματισμών με πρωτότυπες και απροσδόκτες διατυπώσεις, αλλά και την ανάδειξη ορισμένων ψυχικών συμπεριφορών που ήταν αδιόρατες μέσω της απλής κλινικής προσέγγισης. Πράγματι, ανακαλύπτουμε ότι οι τρόποι αντίδρασης και δόμησης των απαντήσεων στο Rorschach και των αφηγήσεων στο TAT ξεδιπλώνονται με διαφορετικό τρόπο, λόγω της ιδιαιτερότητας κάθε δοκιμασίας και των καταστάσεων στις οποίες αναφέρονται: η πορεία των ψυχικών συμβάντων εκτυλίσσεται μέσω μιας συνειρμικότητας που αποκαλύπτει μια ποικιλόμορφη παραγωγικότητα ανάλογα με τις κάρτες της μιας και της άλλης δοκιμασίας, και επομένως ανάλογα με τις συγκρουσιακές σφαίρες που επα-

νενεργοποιούνται. Τέτοιες αναδύσεις σπάνια μπορούν να γίνουν αντιληπτές με τόσο εμβριθή και λεπτομερή τρόπο σε μία μόνο κλινική συνέντευξη.

Το πρώτο μέρος, «Θεωρητικό και κλινικό υπόβαθρο», είναι αφιερωμένο κυρίως στην προβολική συνθήκη και τα κλινικά χαρακτηριστικά της, και αυτό με τη δυναμική προοπτική που εξασφαλίζει τη στιβαρότητα και τη γόνιμη εφαρμογή της: οι προβολικές δοκιμασίες προσφέρουν μια εξαιρετική εμπειρία για τη διερεύνηση της ψυχικής λειτουργίας, ακριβώς επειδή αποδίδουν και σέβονται τις πολυάριθμες και πολύπλοκες συνιστώσες της, αναθέτοντας στον ψυχολόγο τον ρόλο εκείνου που ακούει, αφουγκράζεται και κατανοεί. Επίσης, καθώς η μέθοδος ανάλυσης και ερμηνείας υπακούει σε εξαιρετικά αυστηρές αρχές και σε μια επιστημονική προσέγγιση η οποία έχει μελετηθεί και αναπτυχθεί προσεκτικά, οι πληροφορίες που συλλέγονται αποκτούν αξία και νόημα.

Η συμβολή των προβολικών μεθόδων έγκειται στο βάθος και στις αποχρώσεις που κομίζουν, χαρακτηριστικά τα οποία δίνουν νόημα σε μια ποιοτική αξιολόγηση. Πράγματι, θα ήταν λάθος να πιστέψει κανείς ότι αυτό το ποιοτικό χαρακτηριστικό συνεπάγεται ασάφεια, αοριστία, αυθαιρεσία και, επομένως, έλλειψη επιστημονικής αυστηρότητας στην προσέγγιση. Αντιθέτως, η συνεκτίμηση των διαφόρων μεταβλητών που εμπλέκονται στην προβολική συνθήκη προσφέρει μια εξαιρετικά σταθερή επιστημονική εγγύηση, δεδομένου ότι επιτρέπει τη συμμαχία ορισμένων ποσοτικών δεδομένων (των μετρήσεων) και της ποιοτικής ερμηνείας τους, τα θεμέλια της οποίας διασφαλίζουν μια απαιτητική διαδικασία, που σέβεται τα επιστημονικά κριτήρια και καθίσταται δυνατή από την εκπαίδευση που είναι τόσο θεωρητική όσο και κλινική.

Η στήριξη στην ψυχαναλυτική θεωρία όσον αφορά τη λειτουργία του ψυχικού οργάνου συνεπάγεται, πέρα από την ίδια τη συνθήκη, τον εντοπισμό των βασικών αρχών της φροϊδικής μεταψυχολογίας, που χρησιμοποιήθηκαν ως βασική πηγή όλων των κατοπινών εξελίξεων. Αν κάποιοι τη θεωρούν παρωχημένη, αυτό οφείλεται μάλλον σε μια επιστημολογική παρανόηση: η μεταψυχολογία πρέπει να γίνεται κατανοητή ως καθαρά επιστημονική, δηλαδή ως κατασκευή επινοημένων μοντέλων που μας επιτρέπουν να αντιληφθούμε τα φαινόμενα και τις ψυχικές συμπεριφορές στις βαθύτερες συναρθρώσεις τους. Δεν υπάρχει ούτε αντίφαση ούτε αντινομία με τις πιο πρόσφατες ανακαλύψεις της βιολογίας ή της νευροεπιστήμης. Είναι αλήθεια ότι το νευρολογικό μοντέλο στο οποίο στηρίχθηκε ο Freud είναι σε μεγάλο βαθμό ξεπερασμένο, αλλά αυτό δεν αλλάζει τη μεταφορική του χρήση, η οποία μπορεί να ανανεωθεί υπό το πρίσμα των σύγχρονων επιστημονικών εξελίξεων.

Με βάση τη συνάφειά τους, επιλέξαμε τις θεμελιώδεις έννοιες που παρουσιάζονται: μαρτυρούν μια σκέψη σε κίνηση μέσα από διαφορετικά μεταψυχολογικά μοντέλα και χάρη στις τρεις οπτικές –θεματική, δυναμική και οικονομική– μας επιτρέπουν να αντιληφθούμε την ψυχική λειτουργία. Επιπλέον, ήδη από το πρώτο μέρος, εντοπίζονται με σαφήνεια οι βασικές προβληματικές με τις οποίες έρχεται αντιμέτωπο κάθε άτομο

καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του: η συγκρότηση της ταυτότητας και ο ναρκισσισμός, οι σχέσεις με το αντικείμενο, το άγχος και οι μηχανισμοί άμυνας. Τα στοιχεία αυτά αποτελούν έναυσμα για περαιτέρω συζήτηση στο υπόλοιπο βιβλίο.

Το δεύτερο μέρος είναι αφιερωμένο στο Rorschach: παρουσιάζουμε το σύνολο των στοιχείων που διέπουν τη χορήγηση, την ανάλυση του υλικού και τη μέτρηση. Παρουσιάζεται λεπτομερώς το μεθοδολογικό υπόβαθρο του εργαλείου προκειμένου να επιτραπεί μια σε βάθος γνώση του τεστ και της κλινικής συνθήκης, ως απαραίτητων προϋποθέσεων για την ερμηνεία. Η ανάλυση κάθε κάρτας όσον αφορά το έκδηλο περιεχόμενο και τις λανθάνουσες επικλήσεις συναντά συνηχήσεις και αντιστοιχίες στην εξίσου λεπτομερή παρουσίαση κάθε παράγοντα: πέρα από τα κριτήρια μέτρησης των τρόπων αντίληψης, των καθοριστικών παραγόντων και των περιεχομένων, παρουσιάζονται λεπτομερώς οι πολλαπλές έννοιες των ψυχικών συμπεριφορών που όλα τα ανωτέρω αντικατοπτρίζουν. Κάθε στάδιο της διαδικασίας παρουσιάζεται με ακρίβεια, προκειμένου να γίνει αναφορά στην εξέλιξή του και στις διαδοχικές πληροφορίες που αναδύονται. Πράγματι, οι πρωταρχικές αναδιατάξεις, συνδυασμοί και συναρμολογήσεις αυτών των παραγόντων μας επιτρέπουν να αντιληφθούμε τους τρόπους ψυχικής λειτουργίας σε τομείς που είναι τόσο διακριτοί όσο και συνδεδεμένοι μεταξύ τους: οι διαδικασίες σκέψης, η δόμηση της ταυτότητας, η δυναμική των σχέσεων, καθώς και η φύση του άγχους και ο αμυντικός μηχανισμός αναλύονται τόσο στις επικρατούσες εκδηλώσεις τους όσο και στις πιο διακριτικές αναδύσεις τους. Προφανώς, η προσοχή που δίνεται στην οδύνη και στα πιθανώς παθολογικά χαρακτηριστικά αποτελεί το υπόβαθρο της ανάλυσης και της ερμηνείας των πρωτοκόλλων.

Η ίδια προσέγγιση χρησιμοποιείται και στο τρίτο μέρος που είναι αφιερωμένο στο TAT. Επιμένουμε στη συμπληρωματικότητα των δύο δοκιμασιών, στις παρεμφερείς και διαφορετικές συνεισφορές τους, καθώς και στη σημασία της συνδυαστικής χρήσης τους. Παρουσιάζουμε λοιπόν τα ίδια στοιχεία και στο τρίτο μέρος, αλλά αυτή τη φορά αναπτύσσονται πολύ διαφορετικά, επειδή συνδέονται με την ιδιαιτερότητα της συνθήκης του TAT, το υλικό του, τη συνειρμική διαδικασία που κινητοποιεί και τις προβληματικές που αναδεικνύει. Για άλλη μια φορά αναπτύσσεται η μεθοδολογία που χρησιμοποιείται στο φύλλο ανάλυσης των διεργασιών του λόγου, η οποία αποτέλεσε αντικείμενο ουσιαστικής εργασίας εμβάθυνσης και ανανέωσης. Η εκλέπτυνση των διεργασιών επεξεργασίας του λόγου καθιστά την ανάλυση των πρωτοκόλλων ακόμη πιο ακριβή, ανοίγοντας ιδιαίτερα λεπτομερή μονοπάτια. Μπορούν να κατανοηθούν ενδελεχώς οι διαφοροποιημένοι τρόποι διαχείρισης των συγκρούσεων που επανεργοποιούνται από το υλικό, του οποίου η ανάλυση έχει επίσης τροποποιηθεί, ώστε να είναι λεπτομερής τόσο ως προς τα έκδηλα όσο και ως προς τα λανθάνοντα χαρακτηριστικά του.

Σε όλο το βιβλίο συναντάμε κλινικά παραδείγματα που υποστηρίζουν την παρουσίαση της προσέγγισης στις δύο δοκιμασίες, η οποία ολοκληρώνεται με τη σε βάθος

μελέτη ενός πρωτοκόλλου Rorschach και ενός πρωτοκόλλου TAT, τα οποία έχουν χορηγηθεί στο ίδιο υποκείμενο.

Το τέταρτο μέρος, πιο συνθετικό, συγκεντρώνει τα βασικά στοιχεία τα οποία δομούν την επεξεργασία των δεδομένων που συλλέγονται στις δύο δοκιμασίες υπό διαγνωστική και ψυχοπαθολογική προοπτική, κατανοητή με τη δυναμική έννοια του όρου. Παρουσιάζονται οι προβολικές «αποδόσεις» των κυριότερων ψυχοπαθολογικών οντοτήτων: νευρώσεις, οριακές λειτουργίες, ναρκισσιστικές λειτουργίες, ψυχώσεις. Για καθεμία από αυτές, μελετώνται τα κύρια χαρακτηριστικά υπό τους όρους των μηχανισμών άμυνας και των προβληματικών, με αναφορά στους κύριους άξονες της ψυχικής λειτουργίας που μελετώνται στο Rorschach και το TAT· η προοπτική των δύο δοκιμασιών, μέσω των διαρθρώσεων που αναδεικνύει και της διαλεκτικής που αναδύεται, αποδεικνύεται ιδιαίτερα γόνιμη.

Το τελευταίο μέρος ολοκληρώνεται με μια σε βάθος ανάλυση κλινικής μελέτης: αφιερώνεται στην ανάλυση των πρωτοκόλλων Rorschach και TAT μιας νεαρής γυναίκας για την οποία το ζήτημα της διαφορικής διάγνωσης είναι κρίσιμο για τις θεραπευτικές αποφάσεις που την αφορούν, αλλά πρωτίστως για το μέλλον και τη ζωή της.

Ευχαριστίες

Θα θέλαμε να εκφράσουμε τις ειλικρινείς ευχαριστίες μας:

- στους συγγραφείς του προηγούμενου *Εγχειρίδιου TAT* που εκδόθηκε από τον Dunod το 1990 και το 2003·
- στους Hélène Suarez-Labat, François-David Camps, Isabelle Dandville, Élise Frébault και Sandra Misdrahi που μας παρέιχαν με γενναιοδωρία μια σειρά από απεικονίσεις των απαντήσεων στο Rorschach και το TAT·
- στην ομάδα καθηγητών-ερευνητών στην προβολική ψυχολογία στο Ινστιτούτο Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου του Παρισιού, με τους οποίους συνεργαζόμαστε καθημερινά και οι οποίοι μας συντρόφευσαν σε αυτό το έργο·
- στους συναδέλφους μας στη Γαλλία, την Ευρώπη και σε πολλές άλλες χώρες του κόσμου, με τους οποίους διατηρούμε ισχυρούς δεσμούς επιστημονικής και εκπαιδευτικής συνεργασίας εδώ και πολλά χρόνια, στο πλαίσιο της Γαλλικής Σχολής Προβολικής Ψυχολογίας.

Μέρος 1

θεωρητικό και κλινικό υπόβαθρο

Κεφάλαιο 1

Η προβολική συνθήκη:
μια μοναδική κλινική συνάντηση

Σύνοψη

1. Προβολικές δοκιμασίες: γιατί, πού, πότε και πώς;	30
2. Ένα διαμεσολαβητικό αντικείμενο	31
3. Αντιληπτικές και προβολικές παρεμβολές	32
4. Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των προβολικών δοκιμασιών	34
5. Συμπληρωματικότητα Rorschach και TAT.....	35
6. Ενδείξεις και κλινικά πλαίσια	38

Η λέξη «τεστ» συχνά μας κάνει να ανατριχιάζουμε: φανταζόμαστε μια παγίδα, μια συστηματοποιημένη, διατεταγμένη, δηλαδή επιβεβλημένη από μια ιεραρχία, εργασία στην οποία υποβάλλεται ένα άτομο προκειμένου να αξιολογηθεί, να κριθεί, να μετρηθεί, να εξεταστεί... Ο όρος «μπαταρία», που συχνά συνδέεται με αυτή τη λέξη («χορηγούμε μια μπαταρία τεστ!»), ενισχύει, με την ομοβροντία της, αυτή τη δύσκαμπτη, ίσως καταναγκαστική αναπαράσταση ενός εμποδίου που πρέπει να ξεπεραστεί. Με μια τέτοια εικόνα του οργάνου, ο κάτοχος του εργαλείου, στην προκειμένη περίπτωση ο ψυχολόγος, εμφανίζεται σχεδόν προικισμένος με μυστικές δυνάμεις, με ένα διεισδυτικό βλέμμα που θα εισβάλει στο εσωτερικό του όντος. Μια άλλη εικόνα, εξίσου ισχυρή, είναι αυτή του μάγου με την κρυστάλλινη σφαίρα, του «μάντη» που χρησιμοποιεί τα δικά του σημάδια –κηλίδες μελανιού ή αινιγματικές εικόνες– για να αποκαλύψει την οικεία σφαίρα του υποκειμένου, να ψάξει στα βάθη του προσώπου του για ελαττώματα, νοσηρά στοιχεία, και ίσως ακόμη και για να ανακαλύψει το μέλλον του! Πρόκειται για μια κάπως προβολική άποψη, η οποία θα μπορούσε να προωθηθεί ριζοσπαστικά στα τέλη του 20ού αιώνα, όταν η ποιοτική προσέγγιση αποτελούσε σημαντικό στοιχείο κάθε κλινικού εγχειρήματος. Αντιθέτως, έκτοτε, η ανάπτυξη κλιμάκων, ερωτηματολογίων και αμιγώς στατιστικά επεξεργασμένων δοκιμασιών ανέδειξε τη σημασία, και μάλιστα την επικράτηση, της ποσοτικής προσέγγισης, η οποία κάποιες φορές έχει καταστεί αποκλειστικό κριτήριο επιστημονικότητας, και την αύξηση των κριτικών που ενίοτε φτάνουν σε σημείο αποκλεισμού της ποιοτικής προσέγγισης.

Από την άποψη αυτή, μπορούμε να σημειώσουμε ότι ο όρος «προβολικά τεστ» εγκαταλείφθηκε σταδιακά για τους αντίθετους από τους παραπάνω λόγους: συγκεκριμένα, τη δεκαετία 1980-1990 προτιμήθηκε ο όρος «προβολικές δοκιμασίες», και σταδιακά ακολούθησε ο όρος –που σήμερα μας φαίνεται πιο δόκιμος– «προβολική/ές μέθοδος/οι». Και τούτο διότι πρόκειται για μια μέθοδο που προϋποθέτει απολύτως μοναδικές συνθήκες για τη χορήγηση, την ανάλυση και την ερμηνεία των δοκιμασιών, μια πρακτική που απαιτεί ειδική εκπαίδευση και εμπειρία. Πρόκειται όμως και για μια μέθοδο αυτοτελή, στον βαθμό που η επιστημολογική οπτική που τη στηρίζει είναι εξίσου σημαντικό να ληφθεί υπόψη: προτείνει μια δόκιμη σύνδεση μεταξύ μιας θεωρίας της ψυχικής λειτουργίας, των μεθόδων διερεύνησης και του έργου της ανάλυσης και της ερμηνείας των δεδομένων. Ενώ το TAT δημιουργήθηκε και αναπτύχθηκε εξαρχής με αναφορά στο ψυχαναλυτικό μοντέλο της ψυχικής λειτουργίας, το Rorschach χρησιμοποιείται από διάφορα ρεύματα που έχουν σημαντικά από το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγεται το κίνημα που ίδρυσε ο S. Beck, το οποίο βασίζεται στην πειραματική ψυχολογία, την ψυχομετρία και τον συμπεριφορισμό, που τη δεκαετία του 1970 έγινε ευρύτερα γνωστό με το έργο του Αμερικανού ψυχολόγου J. Exner (1990, 2000). Ο τελευταίος πραγματοποίησε μια μετα-ανάλυση των υφιστάμενων μοντέλων και των αντίστοιχων πλεονεκτημάτων

τους και πρότεινε ένα εξαιρετικά εξελιγμένο σύστημα αξιολόγησης των απαντήσεων (*Comprehensive System* ή *Ολοκληρωμένο Σύστημα*), το οποίο επιτρέπει τη μεταγραφή των απαντήσεων του υποκειμένου σε ιδιαίτερα λεπτομερή αριθμητικά δεδομένα που χρησιμεύουν ως προνομιακή βάση για την εξαγωγή διαγνωστικών συμπερασμάτων, στηριζόμενα επιπλέον σε αξιοποιήσιμες ψηφιακές αναλύσεις. Βασισμένη στην ιδέα μιας αντικειμενικής στατιστικής κανονικότητας, αυτή η κανονιστική και ενοποιητική προσέγγιση στηρίζεται ουσιαστικά στη σύγκριση των αριθμητικών δεδομένων του υποκειμένου με εκείνα που συλλέγονται από τον γενικό πληθυσμό και στην επισημάνση των στατιστικών αποκλίσεων όσον αφορά συγκεκριμένους παράγοντες. Μετά τον Exner, δημιουργήθηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες, από ψυχολόγους που εργάζονταν στο πλαίσιο της *Ερευνητικής Επιτροπής Exner για το Ολοκληρωμένο Σύστημα*, ένα νέο σύστημα ερμηνείας του Rorschach, το *Rorschach Performance Assessment System* (R-PAS), το οποίο είναι σκόπιμα πολύ πιο καθοδηγητικό στη χορήγηση του τεστ, επειδή ενδιαφέρεται πρωτίτως να αμβλύνει κάθε επίδραση που σχετίζεται με την κλινική συνάντηση λόγω της παρουσίας του ψυχολόγου.

Η ψυχαναλυτική προσέγγιση της προβολικής κλινικής μεθόδου έχει συχνά επικριθεί για την έμφαση που δίνει στην υποκειμενικότητα του κλινικού ή για τον δογματισμό της στην επιβολή προκαταβολικών ερμηνειών. Αντιθέτως, πρέπει να επισημανθεί η αυστηρότητα της μεθόδου, η σε βάθος ανάλυση και η σχεδόν σχολαστική εξέταση των παραγόντων και των συνδέσεών τους: μακριά από μια ουσιαστικά διαισθητική, φαντασιακή και υποκειμενική ανάγνωση, η μέθοδος επιβάλλει κανόνες και αρχές που στηρίζουν μια μοναδική επιστημολογία. Ωστόσο, το γεγονός ότι η μέθοδος είναι ποιοτική δεν σημαίνει ότι πρέπει να αντιμετωπίζεται με καχυποψία: η εφαρμογή αμιγώς ποσοτικών συστημάτων αντιστοίχισης δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση μια σταθερή επιστημονική εγγύηση. Όταν πρόκειται για την ατομική ψυχική λειτουργία, πρέπει να δοθεί χώρος στη μοναδικότητα, ακόμη και αν αυτή αποτελεί μέρος μιας γενικής οργάνωσης που πιθανώς να συναντάται συχνά στην ψυχοπαθολογική της αναφορά και στα χαρακτηριστικά της.

1. Προβολικές δοκιμασίες: γιατί, πού, πότε και πώς;

Οι ενδείξεις είναι πολλές και ποικίλες, και μπορεί να είναι δύσκολο να εντοπιστούν κοινά χαρακτηριστικά: ασφαλώς, τίθεται το ερώτημα της θέσης του «τεστ» στην αιτούμενη απάντηση. Είναι σπάνιο να ζητήσει κάποιος αυθόρμητα μια ψυχολογική εξέταση, και όταν αυτή προτείνεται, ορισμένοι άνθρωποι εκπλήσσονται, ανησυχούν, γίνονται καχύποπτοι ή ακόμη και αρνητικοί. Και όμως, σπανίως πραγματοποιείται μια χορήγηση χωρίς κανένα όφελος για το άτομο που την αποδέχεται, ίσως πολύ απλά επειδή βρίσκει έναν τρόπο έκφρασης όπου η ακρόαση από το άλλο άτομο και το πρόσχημα

της δοκιμασίας –μια διαμεσολάβηση– του επιτρέπουν να μιλήσει για αυτό που είναι, ζει και αισθάνεται χωρίς να το γνωρίζει πραγματικά.²

Η εξήγηση του ενδιαφέροντος και της χρησιμότητας των προβολικών δοκιμασιών προϋποθέτει μια μακρά παρουσίαση, η εκτύλιξη της οποίας είναι πολύπλοκη, λεπτομερής, ενδεχομένως και μυστηριώδης ακόμη και για τον επαγγελματία. Υπό αυτή την έννοια, ένα από τα πρώτα μας καθήκοντα είναι να αναλύσουμε τη σχέση που εμείς, ως κλινικοί, δημιουργούμε με αυτό το εργαλείο στην εργασία μας.

2. Ένα διαμεσολαβητικό αντικείμενο

Υπάρχει μια βασική αρχή στη μελέτη της ψυχικής λειτουργίας: προϋποθέτει μια ορισμένη ταπεινότητα εκ μέρους του κλινικού όσον αφορά την έκταση και την ακρίβεια των γνώσεών του. Η ψυχαναλυτική προσέγγιση μας διδάσκει ότι η συνεκτίμηση του ασυνείδητου συνεπάγεται πως ένα κομμάτι της ψυχικής λειτουργίας θα μείνει ενδεχομένως άγνωστο για πάντα. Η διερευνητική εργασία με ανθρώπους που αντιμετωπίζουν δυσκολίες έρχεται αναπόφευκτα αντιμέτωπη με έναν βαθμό άγνοιας. Η συμπληρωματικότητα των μεθόδων είναι απαραίτητη για να προχωρήσει η μελέτη αυτή και για να μπορέσουμε να διαβλέψουμε και να αναπτύξουμε τις θεραπευτικές προσεγγίσεις που είναι πιθανό να υιοθετηθούν: οι συνεντεύξεις, όσο αποχρώσες και αν είναι, και οι κλίμακες, όσο λεπτομερείς και αν είναι, δεν εντοπίζουν πάντα το ουσιώδες.

Από αυτή την άποψη, οι προβολικές μέθοδοι κατέχουν σημαντική θέση λόγω της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας των ψυχικών παραγωγών στις οποίες δίνουν πρόσβαση. Μερικές φορές, ίσως υπερβολικά συχνά, οι ψυχολόγοι χρησιμοποιούν τις προβολικές δοκιμασίες ως προπέτασμα για να προστατευθούν από την υπερβολική εμπλοκή στη σχέση τους με τον συνομιλητή τους. Αυτό το προκάλυμμα μπορεί να γίνει ακόμη και ένα είδος ασπίδας πίσω από την οποία ο ψυχολόγος κρύβεται και προστατεύει τον εαυτό του, με ένα φωτοστέφανο «ουδετερότητας», το οποίο λειτουργεί ως εσωτερικό φράγμα απέναντι στα λόγια του άλλου, καταδικάζοντάς τα στη μη-αποδοχή.

Και πάλι μια καρικατούρα, μια υπερβολική σχηματοποίηση, η οποία όμως μας επιτρέπει να τονίσουμε περαιτέρω τον αναγκαστικά σχεσιακό και εξατομικευμένο χαρακτήρα της συνθήκης του τεστ. Αυτή περιλαμβάνει τρεις όρους: το υποκείμενο, το τεστ και τον κλινικό. Η σχέση μεταξύ των ανθρώπων εδραιώνεται με τη διαμεσολάβηση ενός τρίτου αντικειμένου, το οποίο βρίσκει το νόημά του μόνο στην έκφραση του ενός και την ακρόαση του άλλου μέσω μιας συγκεκριμένης και ιδιαίτερης κάθε φορά ανταλλαγής.

2. Δεν αποτελεί ζήτημα *forcing*, όπως φαντάζονται κάποιοι. «Ο ίδιος ο ψυχολόγος πολύ συχνά πιστεύει σιωπηρά ότι μπορεί να αναγκάσει το υποκείμενο να πει αυτό που δεν θέλει να πει, ενώ δεν πρέπει ποτέ να ξεχνά ότι βρίσκεται εκεί, αντιθέτως, για να ενθαρρύνει την έκφραση αυτού που δεν μπορεί να ειπωθεί με σαφή γλώσσα» (Rausch de Traubenberg, 1975).

Ποιο είναι το νόημα αυτού του διαμεσολαβητικού αντικειμένου; Υπάρχουν ακόμη κλινικοί που το απορρίπτουν, υποστηρίζοντας ότι είναι άσκοπο να χρησιμοποιείται ένα εργαλείο το οποίο παρεμβαίνει στη σχέση, εγκλωβίζοντας τον ασθενή σε ένα σύνολο οδηγιών που καταπνίγουν την αυθόρμητη έκφραση, και το οποίο αμφισβητεί τις ικανότητες ενός κλινικού που δεν χρησιμοποιεί ψυχομετρικά εργαλεία. Η απάντησή μας σε αυτό είναι ότι η χρήση των προβολικών δοκιμασιών δεν αποκλείει σε καμία περίπτωση τις συνεντεύξεις, καθώς ένας τέτοιος αποκλεισμός φαίνεται εξαιρετικά επιζήμιος. Οι προβολικές δοκιμασίες αποτελούν περισσότερο μέρος μιας συνολικής κλινικής διαδικασίας, ο διερευνητικός στόχος της οποίας απαιτεί μια πολυδιάστατη προσέγγιση για την καλύτερη δυνατή κατανόηση του υποκειμένου.

Σε αυτό το πλαίσιο, δεν θεωρούμε σκόπιμο να χρησιμοποιείται συστηματικά μια προβολική αξιολόγηση. Φαίνεται υπερβολικό να υποβάλλουμε σε αυτές τις δοκιμασίες άτομα για τα οποία άλλες μορφές κλινικής διερεύνησης υπήρξαν γόνιμες. Από την άλλη πλευρά, οι προβολικές μέθοδοι συμπληρώνουν ή και φωτίζουν ασαφή ή ανεπαρκή δεδομένα, τα οποία μπορούν στη συνέχεια να αποκτήσουν καθοριστική σημασία για την κατανόηση του υποκειμένου και την καθοδήγηση των αποφάσεων που το αφορούν. Επιπλέον, η αναφορά στις πληροφορίες που παρέχουν οι προβολικές μέθοδοι και η σύγκρισή τους με πληροφορίες από άλλες πηγές οδηγούν σε μια πολύ πιο εξαντλητική και αξιόπιστη κατανόηση της ψυχικής λειτουργίας ενός ατόμου, επιτρέποντας την εξοικονόμηση χρόνου, τη σημασία του οποίου θα ήταν λάθος να υποτιμήσουμε στην κοινωνία μας, ακόμη και αν δεοντολογικά είναι καταδικαστέο.

Σε κάθε περίπτωση, είναι αρκετά σαφές ότι η χρήση των προβολικών μεθόδων αποκτά πρόσθετο ενδιαφέρον και σημασία, τα οποία μπορούμε τώρα να προσπαθήσουμε να προσδιορίσουμε.

3. Αντιληπτικές και προβολικές παρεμβολές

Εδώ και πολλά χρόνια, οι κλινικοί προσπαθούν να προσδιορίσουν τα κύρια χαρακτηριστικά που οργανώνουν την προβολική συνθήκη, το προβολικό «πλαίσιο», με τον ίδιο τρόπο που έχει οριστεί το αναλυτικό πλαίσιο ή το πλαίσιο της κλινικής συνέντευξης.

Στο πλαίσιο της συνάντησης με το υποκείμενο, το προβολικό τεστ παίρνει ήδη τη θέση των διαμεσολαβητικών αντικειμένων, όπως αυτά που υπάρχουν στις συνεντεύξεις με τα παιδιά. Ένα τρίτο μέρος που, στην πραγματικότητα, δεν ανήκει ακόμη σε κανέναν, ένας τόπος όπου θα εκτυλιχθεί η έκφραση του ενός προσώπου και η προσοχή του άλλου, ένας τόπος με τη δυνατότητα να νοηματοδοτηθεί και από τους δύο.

Ως *πραγματικά αντικείμενα*, τα προβολικά τεστ θα επιτρέψουν την ανάδυση μιας γλώσσας που περιγράφει εικόνες οι οποίες συναρθρώνονται με βάση μια υλική πραγ-

ματικότητα. Υπό αυτή την έννοια, στο Rorschach, η επίμονη πρόσκληση στην αντίληψη –«θα σας δείξω μερικές κάρτες» πείτε μου τι σας κάνουν να σκεφτείτε, τι θα μπορούσε να είναι»– μας επιτρέπει να αγκιστρωθούμε στο πραγματικό, το οποίο αποτελεί το θεμέλιο της εγγραφής μας στον περιβάλλοντα κόσμο. Στο TAT, το έκδηλο περιεχόμενο κάθε κάρτας αποτελεί επίσης μια πρόσκληση στην αντίληψη: η οδηγία «θα σας δείξω μια σειρά από εικόνες και μπορείτε να μου πείτε μια ιστορία με αφορμή την καθεμία από αυτές τις εικόνες» σέβεται απόλυτα την ανάγκη να αγκιστρωθούμε στην υλική πραγματικότητα. Η «απόσταση» που δημιουργείται μεταξύ του υποκειμένου και του υλικού θα είναι πλούσια σε νοήματα, όπως θα δούμε αργότερα.

Ως *δυνητικά, φαντασιακά αντικείμενα*, οι προβολικές δοκιμασίες θα επιτρέψουν την επεξεργασία αυτού που γίνεται αντιληπτό ανάλογα με τις ουσιαστικές ανησυχίες του υποκειμένου, τους τρόπους με τους οποίους οργανώνεται η σχέση του με τον εαυτό και με τα εσωτερικά του αντικείμενα, τις φαντασιώσεις και τα συναισθήματα που υποστηρίζονται από τις λέξεις-εικόνες ή τις ιστορίες που θα μας διηγηθεί: ένα ολόκληρο πεδίο ανοιχτό στους συνειρμούς του μέσω της επαγωγής της προβολής, η οποία καθίσταται πάντα δυνατή λόγω της περισσότερο ή λιγότερο ασαφούς φύσης του υλικού.

Οι *αντιληπτικές και προβολικές παρεμβολές*, σύμφωνα με τη διατύπωση της N. Rausch de Traubenbergl, είναι η ουσιώδης συνάρθρωση των προβολικών δοκιμασιών. Πράγματι, από την αρχή, η οδηγία προσκαλεί τόσο τους αντιληπτικούς όσο και τους προβολικούς μηχανισμούς. Και οι τρεις όροι είναι παρόντες σε αυτή την πρόσκληση: «Πείτε μου (κλινικός) τι σκέφτεστε (υποκείμενο), τι μπορείτε να διηγηθείτε με αφορμή αυτές τις κάρτες (το υλικό)».

Το υποκείμενο βρίσκεται, επομένως, αντιμέτωπο με μια διπλή απαίτηση, καθώς μας δείχνει σε ποιο βαθμό και πώς οργανώνει τον εαυτό του για να αντιμετωπίσει τόσο τον εσωτερικό του κόσμο όσο και το περιβάλλον του: συνθήκη χαρακτηριστική, όπως η ίδια η ζωή, καθώς πρόκειται για ένα ζήτημα σεβασμού των ορίων που επιβάλλει η πραγματικότητα, ενώ ταυτόχρονα αφήνεται χώρος για το δυνατό, το φαντασιακό και τις φαντασιώσεις.

Κατά συνέπεια, με μια ενίοτε θεαματική συντόμευση, το υποκείμενο μας δίνει μια εικόνα του τρόπου ψυχικής λειτουργίας του: ο ισχυρισμός αυτός μπορεί να φαίνεται αιφνίδιος και μη πειστικός αν δεν αναφερθούμε στα χαρακτηριστικά των προβολικών δοκιμασιών, οι οποίες, λόγω της ίδιας τους της ποιότητας, διευκολύνουν κινήσεις λιγότερο ή περισσότερο παλινδρομικές και προβολικές, ενώ ταυτόχρονα επικαλούνται μηχανισμούς αντίληψης και προσαρμογής στην πραγματικότητα. Αυτή η διπλή κινητοποίηση μπορεί να είναι έως έναν βαθμό δύσκολη, ισορροπημένη ή επιτυχής: στην πραγματικότητα, ενώ το «λέγοντας τα πάντα» φαίνεται να ανοίγει ένα ευρύ πεδίο συνειρμών και εκφράσεων επιθυμίας που θα μπορούσαν να δώσουν την ψευδαίσθηση μιας τεράστιας ελευθερίας στη σχέση με τον κλινικό, η αναφορά στις κάρτες μέσα στη συγκεκριμενοποίησή τους –ρητή στις οδηγίες– επισφραγίζει μια πραγματικότητα που

μπορεί μερικές φορές να γίνει αισθητή ως ένας επώδυνος ή ακόμη και ενοχλητικός περιορισμός. Κατά την προβολική δοκιμασία, η ελευθερία θα ήταν αυτή του υποκειμένου που είναι ικανό να χειριστεί το συνεχές shift³ (ένας πολύτιμος, αμετάφραστος όρος που εισήγαγε ο R. Schafer, 1954) μεταξύ προβολικών και αντιληπτικών μηχανισμών, δηλαδή να επιτύχει μια ενοποίηση εσωτερικών και εξωτερικών απαιτήσεων, ο λόγος των οποίων θα αποκάλυπτε, μέσω της ρευστότητας, της συνοχής και του πλούτου του, μια ορισμένη αρμονία ή έναν σχετικά σταθερό συμβιβασμό στη δυναμική του μεταξύ των επιθυμιών και των φραγμών της πραγματικότητας. Αυτό θα μπορούσε να αντιπαρατεθεί στην υπερχείλιση των φαντασιώσεων ή των συναισθημάτων, την αδυναμία αναγνώρισης ενός εξωτερικού αντικειμένου ως τέτοιου ή τον εγκλωβισμό σε έναν κομφορμιστικό μανδύα που αναγκάζει κάποιον να εμμένει σε μια απρόσωπη και ψυχρή περιγραφή αυτού του αντικειμένου, απαγορεύοντας κάθε απελευθερωτική έκφραση.

Τα χαρακτηριστικά που προκύπτουν από τη θέση του υποκειμένου σε σχέση με το αντικείμενο-δοκιμασία θα είναι ενδεικτικά της ξεχωριστής σχέσης που δημιουργείται με τον κλινικό. Το υποκείμενο ανταποκρίνεται σύμφωνα με αυτό που αντιλαμβάνεται, με έναν λίγο πολύ προβολικό τρόπο, στις προσδοκίες του συνομιλητή του, και η συμπεριφορά του, λεκτική ή μη, είναι αυτή που θα καταδείξει το είδος της επένδυσης στη συνθήκη. Με αυτόν τον τρόπο, εγκαθιδρύεται μια ιδιαίτερη μεταβιβαστική σχέση, η οποία όμως μαρτυρά από την πρώτη κιόλας στιγμή τη γνήσια κλινική διάσταση των προβολικών συνθηκών.

4. Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των προβολικών δοκιμασιών

Το κοινό χαρακτηριστικό όλων των προβολικών δοκιμασιών έγκειται στο ιδιαίτερο ποιόν του προτεινόμενου υλικού, το οποίο είναι ταυτόχρονα συγκεκριμένο και διφορούμενο, στην επίκληση λεκτικών συνειρμών από το υλικό αυτό και, τέλος, στη δημιουργία ενός πρωτότυπου πεδίου σχέσεων μεταξύ του υποκειμένου και του κλινικού χάρη στο διαμεσολαβητικό αντικείμενο που συνιστά το τεστ. Το διακύβευμα των προβολικών δοκιμασιών είναι να καταστεί δυνατή η μελέτη της ατομικής ψυχικής λειτουργίας υπό δυναμική προοπτική, καταβάλλοντας δηλαδή σθεναρή προσπάθεια να εκτιμηθούν όχι μόνο οι ψυχικές συμπεριφορές που μπορούν να εντοπιστούν, αλλά και οι μοναδικές συναρθρώσεις τους και η δυνατότητα αλλαγής τους. Το κύριο ζήτημα που διέπει όλη τη διεργασία της προβολικής διερεύνησης είναι να εξεταστούν οι ψυχονοπτικές λειτουργίες που πραγματοποιούνται κατά τη διάρκεια της χορήγησης, με την υπόθεση ότι αντανakλούν τον τρόπο ψυχικής λειτουργίας του υποκειμένου. Εδώ

3. Οι όροι «πέραςμα» ή «άλμα» είναι κατά προσέγγιση ισοδύναμοι.

παρεμβαίνουν οι θεωρητικές αναφορές που αποτελούν το πλαίσιο για την ερμηνεία των δεδομένων.

Οι προβολικές μέθοδοι δεν ενέχουν εγγενώς ένα συγκεκριμένο θεωρητικό μοντέλο, ακόμη και αν οι σχετικοί συγγραφείς είχαν κάποιο: μπορεί να εφαρμοστεί σε αυτές ένας φαινομενολογικός, γενετικός ή γνωσιακός προσανατολισμός ή μια κοινωνιολογική, εθνολογική, ψυχιατρική ή ψυχοπαθολογική προσέγγιση. Σε αυτό το βιβλίο, επιλέξαμε να παρουσιάσουμε το Rorschach και το TAT υπό το πρίσμα της ψυχαναλυτικής προσέγγισης της ψυχικής λειτουργίας. Το ενδιαφέρον για τη χρήση αυτών των δύο δοκιμασιών έγκειται στην κινητοποίηση ψυχικών λειτουργιών και προβληματικών που άλλοτε μοιάζουν και άλλοτε διαφέρουν, στον βαθμό που είναι δεκτικές στη διερεύνηση μοναδικών και συμπληρωματικών ψυχικών πεδίων. Η συλλογή δεδομένων –κάποιες φορές σύμφωνων, κάποιες ετερογενών, ακόμη και αντιφατικών– καταδεικνύει το «κράμα» της ψυχικής λειτουργίας, όπως το έθεσε ο Freud (1930, σ. 249). Αυτό καθιστά δυνατή την ανάδειξη του φάσματος των ψυχικών συμπεριφορών, της ποικιλίας των προβληματικών και των τρόπων επεξεργασίας τους, και επομένως των διαφοροποιήσεων των πόρων του υποκειμένου που καλούνται να χρησιμοποιηθούν από το ένα ή το άλλο συνειρμικό υλικό. Με τον τρόπο αυτό, δίνεται η δυνατότητα να τεθεί μια δυναμική διάγνωση χάρη στην ανάπτυξη διαφορετικών επανενεργοποιημένων συγκρουσιακών σφαιρών.

5. Συμπληρωματικότητα Rorschach και TAT

Ο παραπάνω ισχυρισμός μάς επιτρέπει να αναφερθούμε στη συμπληρωματικότητα των δύο σημαντικών προβολικών δοκιμασιών, του Rorschach και του TAT. Υπό αυτή την προοπτική εργάστηκε η Σχολή του Παρισιού (École de Paris) στα τέλη της δεκαετίας του 1960, χάρη στο άνοιγμα της N. Rausch de Traubenberg, μιας σπουδαίας ειδικού στο Rorschach: από τη στιγμή της δημιουργίας του Πιστοποιητικού Εκπαίδευσης στις Προβολικές Τεχνικές,⁴ κάλεσε τη V. Shentoub, ειδική στο TAT στη Γαλλία, να συνεργαστεί ως μόνιμη διδάσκουσα. Με αυτόν τον τρόπο, το ερευνητικό έργο ξεκίνησε εντός μίας ομάδας διδασκόντων, κλινικών και ερευνητών, που τους ένωνε το τεράστιο ενδιαφέρον τους για την ψυχοπαθολογία και η επιλογή ενός κοινού θεωρητικού μοντέλου, στην προκειμένη περίπτωση της ψυχαναλυτικής μεταψυχολογίας. Αυτή η διαρκής αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο δοκιμασιών μας οδήγησε να διατηρήσουμε πάνω απ' όλα τη συμπληρωματικότητά τους, με την ενδεχόμενη αντινομία τους να παρουσιάζει το εξαιρετικό πλεονέκτημα του ελέγχου του ενός τεστ από το άλλο, γεγονός

4. Σήμερα ονομάζεται Πανεπιστημιακό Δίπλωμα Προβολικής Ψυχολογίας (Diplôme universitaire de psychologie projective – DUPP).

το οποίο τελικά διασφαλίζει ασφαλέστερη και μεγαλύτερη αξιοπιστία για την ψυχολογική εξέταση στο σύνολό της. Εφόσον έχουμε την τύχη να μπορούμε να προτείνουμε δύο προβολικές δοκιμασίες, μη αλληλοεπικαλυπτόμενες, γιατί να μην εκμεταλλευτούμε αυτή την ευκαιρία για να αναπτύξουμε μια πιο εξαντλητική διερεύνηση, μια πιο εμπειριστωμένη ανάλυση, μια πιο λεπτομερή επιχειρηματολογία; Για να μην αναφέρουμε και την επιστημονική αξία μιας αυστηρής προσέγγισης που δεν ικανοποιείται με έναν τύπο δεδομένων για τη διάγνωση: οι αντιφάσεις που ενίοτε έρχονται στο φως από τα πρωτόκολλα τα οποία προκύπτουν από τις δύο δοκιμασίες απαιτούν δυναμικό αναστοχασμό, και επιπλέον καταδεικνύουν διαφορετικά συστατικά της ψυχικής λειτουργίας του υποκειμένου, αναγκάζοντάς μας με αυτόν τον τρόπο να ανακαλύψουμε άλλες, λιγότερο εμφανείς ή κρυφές πτυχές.

Τις φαινομενικές αντιφάσεις των παραγωγών που προκύπτουν από το Rorschach και το TAT μπορούμε να τις δικαιολογήσουμε αναφερόμενοι στη συγκεκριμένη υφή των υλικών που επικαλούνται διαφορετικές ψυχικές συμπεριφορές – μια επιχειρηματολογία η οποία εξακολουθεί να μας φαίνεται κατάλληλη. Πράγματι, η ποιότητα του υλικού, παραστατικό στο TAT, μη παραστατικό στο Rorschach, καθορίζει πρωτότυπους τρόπους αντιληπτικής και προβολικής σύλληψης και κατασκευής. Για να το θέσουμε εν τάχει –θα το αναπτύξουμε εκτενώς στα αντίστοιχα κεφάλαια που είναι αφιερωμένα σε καθεμία από τις δύο δοκιμασίες–, στο Rorschach δεν υπάρχει σκηνικό, δεν υπάρχουν χαρακτήρες, δεν υπάρχουν ήρωες: μόνο μια κηλίδα σε ένα φόντο που επιβάλλει την εστίαση στις φόρμες, στα περιγράμματα, σε μια μεγάλη δοκιμασία των ορίων μεταξύ εσωτερικού και εξωτερικού. Η αντιληπτική εργασία που απαιτείται είναι παραστατική μέσω μιας κατασκευής αναπαραστάσεων που καθορίζουν τον τρόπο που θα μπουν σε εικόνες και λέξεις. Στο TAT, οι εικόνες δίδονται, το ζήτημα είναι να αναγνωριστεί αυτό που ήδη απεικονίζεται, το σκηνικό υφίσταται και οι χαρακτήρες είναι σχεδιασμένοι με σαφήνεια. Το έκδηλο περιεχόμενο μπορεί να επενδυθεί ως πηγή και εμπιέχον για αναπαραστάσεις και συναισθήματα περισσότερο ή λιγότερο μαζικά, περισσότερο ή λιγότερο οργανωμένα. Όμως το υλικό, για όσους είναι σε θέση να συλλάβουν τις αναφορές του, είναι ήδη κατασκευασμένο αντιληπτικά παρά την προφανή αμφισημία του. Οι κάρτες, ιδιαιτέρως σημαίνουσες, παρουσιάζουν γενικά σκηνές ανθρώπινων σχέσεων που ορίζονται από τη διαφορά των φύλων και των γενεών και αναφέρονται, λίγο πολύ καθαρά, στις πρωταρχικές φαντασιώσεις. Θα μπορούσαμε να συζητάμε επί μακρόν για την περισσότερο ή λιγότερο διαταρακτική επίδραση της μιας ή της άλλης δοκιμασίας: είτε πρόκειται για τα όρια μεταξύ εσωτερικού και εξωτερικού και τη δοκιμασία της ναρκισσιστικής ενότητας, είτε για τους συγκρουσιακούς περιορισμούς μεταξύ επιθυμιών και απαγορεύσεων, θα ήταν αλαζονικό εκ μέρους μας να προβλέψουμε τις επιπτώσεις του υλικού στο υποκείμενο.

Οι αντίστοιχες οδηγίες για τις δύο δοκιμασίες αντικατοπτρίζουν τη διαφορετική τους στόχευση, σύμφωνα με το υλικό που παρουσιάζεται. Το κοινό τους σημείο, όπως

είδαμε, έγκειται στη διπλή πρόσκληση για αντιληπτικές συμπεριφορές –αναφορικά με την εξωτερική πραγματικότητα– και προβολικές συμπεριφορές –αναφορικά με την εσωτερική πραγματικότητα. Στο Rorschach όμως επικρατεί η ασυνέχεια, είναι υλικό του οποίου η ενίοτε ενοχλητική αλλοκοτία ξυπνά παραδόξως τα πλέον μύχια συναισθήματα. Ξεκινώντας από αυτή τη ρήξη, αναμένεται μια διεργασία σύνδεσης με τη συσχέτιση έκδηλων στοιχείων που στερούνται νοήματος για τη συγκρότηση σημαίνουσών μορφών. Στο TAT, είναι περισσότερο η δραματουργική σκηνοθεσία – με τη θεατρική έννοια της λέξης– που ζητείται, με βάση τη φαντασιακή συνήχηση του υλικού στο υποκείμενο: η αφήγηση υφαίνει ένα σενάριο, κάτι το οποίο προφανώς κινητοποιεί μια διεργασία σύνδεσης που υποστηρίζεται από την ενορμωτική δυναμική. Η συμπληρωματικότητα των δύο δοκιμασιών είναι εκ προοιμίου απαραίτητη, καθώς το ζητούμενο είναι να ελεγχθούν οι ικανότητες σύνδεσης (και αποσύνδεσης) που επιδεικνύει το υποκείμενο σε δύο διαφορετικές συνθήκες, κινητοποιώντας μια συνειρμική διαδικασία η οποία μπορεί να αναπτυχθεί με πολλαπλές μορφές, όπως συμβαίνει στην ψυχική και την «πραγματική» ζωή, καθώς η ποικιλομορφία των συνθηκών απαιτεί μεταβαλλόμενες συμπεριφορές ανάλογα με τα χαρακτηριστικά και τις επικλήσεις τους.

Αυτές καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό και από τις προβληματικές που εισάγουν οι δύο δοκιμασίες, οι οποίες τέμνονται και διαφοροποιούνται ταυτόχρονα. Εν συντομία –θα επανέλθουμε στα επόμενα κεφάλαια–, πρέπει να θυμίσουμε ότι η κατασκευή των καρτών Rorschach, συμμετρικά γύρω από έναν άξονα, επιβάλλει την αναφορά στο σώμα και την προβολή εικόνων της αναπαράστασης του εαυτού στα ναρκισσιστικά του θεμέλια, δοκιμάζοντας, όπως έχουμε ήδη επισημάνει, τη σταθερότητα των ορίων και τη διαφοροποίηση μεταξύ εσωτερικού και εξωτερικού. Για το TAT, από την άλλη πλευρά, οι V. Shentoub και R. Debray είχαν αρχικά θεωρήσει ότι αναφέρεται ουσιαστικά στο οιδιπόδειο σύμπλεγμα και τις διάφορες συνιστώσες του: διαφορά φύλων και γενεών, έλξη/αποπλάνηση για τον πατέρα και/ή τη μητέρα, αντιπαλότητα με τον άλλο, συνυπολογισμός των απαγορεύσεων της αιμομιξίας και του φόνου, παραίτηση, μετατόπιση προς νέα αντικείμενα.

Ωστόσο, πέρα από αυτές τις προνομιακές διαμορφώσεις, οι δύο δοκιμασίες ενδέχεται να κινητοποιήσουν άλλες προβληματικές *a priori* λιγότερο σημαντικές. Η οιδιπόδεια δυναμική του TAT θα εξαρτηθεί κατ' ανάγκη από ταυτοτικά και ναρκισσιστικά ερείσματα, με τις ταυτίσεις να εγγράφονται αναπόφευκτα με τη διπλή τους ναρκισσιστική και σεξουαλική χροιά· η επιλογή των οιδιπόδειων αντικειμένων γίνεται σε διάφορες διαμορφώσεις στις οποίες διεισδύει τακτικά το αρχαϊκό τους υπόβαθρο. Το Rorschach, συμμετρικά κατά κάποιον τρόπο, μπορεί να αποκαλύψει σεξουαλικές ταυτίσεις και άγχος ευνουχισμού, πολύ λιβιδινικά φορτισμένες ερωτικές κινήσεις ή ακόμα και επιθετικές αντιπαραθέσεις παγιδευμένες σε μια σύγκρουση προφανούς αντιπαλότητας. Ωστόσο, οι κοινές συννηήσεις δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να μας

οδηγήσουν στην ισοδυναμία μεταξύ των δύο δοκιμασιών που θα καθιστούσε περιττή τη διπλή χορήγηση: θα σήμαινε ότι παραιτούμαστε από μια πολύ λεπτότερη και εξαντλητική έρευνα και ότι στερούμαστε την ειδική συμβολή της καθεμιάς.

Επιπλέον, οι αποκλίσεις που αντιλαμβανόμαστε μεταξύ των συμβάντων που υπερισχύουν στα δύο τεστ δεν περιορίζονται για εμάς σε μια χρονική απόκλιση μεταξύ πρωτογενούς και δευτερογενούς, μεταξύ προγενετήσιου και γενετήσιου, μεταξύ αυτού που διατυπώνεται με τους όρους του αρχαϊκού και του εξελιγμένου. Αντιθέτως, θα μας φαινόταν εντελώς αυθαίρετο να εντάξουμε αυστηρά καθεμία από αυτές τις δοκιμασίες σε πεδία αποκλειστικών προβληματικών. Και οι δύο μπορούν να ενεργοποιήσουν κινήσεις παλινδρομικές και προδρομικές. Μέσα στις παραγωγές που διεγείρουν, όπως και στην ανάλυση του λανθάνοντος περιεχομένου τους, οι διαφορετικές μορφές παλινδρόμησης –χρονική, τοπική και μορφολογική– μπορούν να προσδιοριστούν ανάλογα με την ποιότητα του φαντασιακού βάθους, ανάλογα με τις συνειρμικές δυνατότητες που εξαρτώνται από αυτές. Πράγματι, όποιες και αν είναι οι διαφορές που διαπιστώνονται στις δύο δοκιμασίες, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι μιλά πάντα το ίδιο υποκείμενο.

Μόλις τεθεί αυτή η θεμελιώδης αρχή ενός παιχνιδιού που είναι σε μεγάλο βαθμό ανοικτό, από τις προβολικές δοκιμασίες, στη διαλεκτική της ψυχικής λειτουργίας, χωρίς τον περιορισμό που επιβάλλεται από υπερ-καθοριστικά ερεθίσματα, η αντιπαράβολή του Rorschach και του TAT γίνεται πολύτιμη αν συμφωνήσουμε να αναζητήσουμε, εκτός από τα κοινά χαρακτηριστικά που οι δύο δοκιμασίες μας επιτρέπουν να αντιπαραβάλλουμε, αυτό που αφορά περισσότερο την ιδιαιτερότητα της καθεμιάς: αποκαλύπτουν με σπάνια ακρίβεια το πλήθος των στοιχείων της ανθρώπινης ψυχής.

6. Ενδείξεις και κλινικά πλαίσια

Προφανώς, η ποιότητα της επένδυσης της προβολικής συνθήκης και οι μεταβιβαστικές παρεκκλίσεις συνδέονται, καταρχάς, με τις συνθήκες υπό τις οποίες προτείνεται η χορήγηση των δοκιμασιών.

Οι ενδείξεις για την προβολική εξέταση είναι πολλές και ποικίλες και ενδέχεται να δυσκολευτούμε να προσδιορίσουμε τα κοινά τους χαρακτηριστικά. Το πιο προφανές φαίνεται να είναι, για να χρησιμοποιήσουμε μια λέξη της μόδας, το «αίτημα» ενός ατόμου που υποφέρει και το εκδηλώνει με συμπτώματα, συμπεριφορές ή ενοχλήσεις που οδηγούν σε συνεδρίες ή νοσηλεία. Σε αυτά τα πλαίσια, η πρόταση των προβολικών τεστ είναι απολύτως δικαιολογημένη, ακόμη και αν προσφέρει έναν έμμεσο τρόπο απόκρισης στην έκδηλη προσδοκία του υποκειμένου.

Στις συνεδρίες για ψυχικές δυσκολίες και διαταραχές, η ψυχολογική εξέταση συνήθως ζητείται από τον ιατρό και αποτελεί μέρος μιας διαδικασίας διερεύνησης, της οποίας ο βασικός στόχος είναι διαγνωστικός, με όλες τις σχετικές θεραπευτικές συνέ-

πειες. Δεν πρόκειται για την επιβολή μιας ψυχοπαθολογικής κατηγοριοποίησης, αλλά για την αξιολόγηση όλων των ψυχικών συμπεριφορών του υποκειμένου προκειμένου να προταθεί μια όσο το δυνατόν καταλληλότερη φροντίδα: ο τύπος των διαταραχών, η ηλικία, η οικογενειακή, κοινωνική, επαγγελματική κατάσταση, η ιστορία εντέλει του υποκειμένου είναι όλα στοιχεία που πρέπει να ληφθούν υπόψη. Η ιδιαιτερότητα της ψυχολογικής εξέτασης έγκειται στην παροχή χρόνου και χώρου αποκλειστικά αφιερωμένου στο υποκείμενο, υπό τη σαφώς διατυπωμένη προοπτική της προσπάθειας αποσαφήνισης, με τη δική του αποτελεσματική βοήθεια και συμμετοχή, των στοιχείων που αποτελούν τη βάση των δυσκολιών που παρουσιάζει. Υπό αυτή την έννοια, ακόμη και όταν υπάρχει ιατρική ένδειξη, *η σύμφωνη γνώμη του υποκειμένου για την υποβολή στο τεστ είναι απαραίτητη*, τόσο για την τήρηση των συμβάσεων που καθορίζονται από τον κώδικα δεοντολογίας των ψυχολόγων όσο και για την εκπλήρωση των προσωπικών ηθικών απαιτήσεων που διέπουν την κλινική δέσμευση του ψυχολόγου, δηλαδή τη δέσμευσή του ως ατόμου πέρα από τη δέσμευσή του στα καθήκοντά του. Η ψυχολογική εξέταση, σε όλες τις συνθήκες όπου διερευνάται η ψυχική λειτουργία για σκοπούς αξιολόγησης και θεραπευτικής αγωγής, εξαρτάται επομένως σαφώς από αυτόν τον απαραίτητο χρόνο παρατήρησης και διερεύνησης πριν από οποιαδήποτε θεραπευτική απόφαση. Από τη σκοπιά αυτή, αποτελεί μια μέθοδο που συνδυάζεται με άλλες και βρίσκει εκεί τόσο τις πιο συχνές όσο και τις πιο σχετικές ενδείξεις της. Εξαιτίας αυτού, οι ψυχολόγοι που χρησιμοποιούν προβολικές δοκιμασίες για διαγνωστικούς σκοπούς, σε διάφορους τομείς υγείας, πρέπει να είναι πτυχιούχοι κλινικοί ψυχολόγοι, με εμπεριστατωμένη κατάρτιση στην προβολική μεθοδολογία.

Επιπλέον, η χρήση προβολικών δοκιμασιών στον τομέα έρευνας στην κλινική ψυχολογία και την ψυχοπαθολογία προσφέρει μια εξαιρετικά πολύτιμη και γόνιμη μεθοδολογία. Οι προβολικές δοκιμασίες αποτελούν μέρος μιας σχετικά σταθερής και ελεγχόμενης κλινικής συνθήκης (το υλικό που προτείνεται στα υποκείμενα είναι το ίδιο για όλους, οι όροι χορήγησης ρυθμίζονται), συνεπώς είμαστε σε θέση να αναμένουμε να εμφανιστεί ένας ορισμένος αριθμός σταθερών χαρακτηριστικών για τον τάδε ή τον δείνα πληθυσμό. Η σχολαστική ανάλυση του υλικού όσον αφορά το έκδηλο περιεχόμενο και τις λανθάνουσες επικλήσεις έχει επιτρέψει να προσδιοριστούν, αφενός, τα γνωστικά παράγωγα που θεωρούνται αντιληπτικά επαρκή και, αφετέρου, οι προβληματικές οι οποίες ενδέχεται να ενεργοποιηθούν ή μάλλον να επανενεργοποιηθούν σε καθένα από τα τεστ. Τέλος, το σύστημα ανάλυσης των πρωτοκόλλων, μέσω της χρήσης εργαλείων ανάλυσης και μέτρησης, επιτρέπει τόσο την ποσοτική όσο και την ποιοτική επεξεργασία.

Εντούτοις, στην έρευνα, η σχεσιακή συνθήκη είναι πιο περίπλοκη: τα υποκείμενα δεν αιτούνται ανοιχτά, ακόμη και αν έχουν ξεκάθαρα συμφωνήσει να συμμετάσχουν σε μια έρευνα που τα αφορά εκ των πραγμάτων. Τα χαρακτηριστικά της επένδυσης και οι σχεσιακοί όροι με τον κλινικό ψυχολόγο προφανώς μεταβάλλονται. Ωστόσο, οι

συνθήκες που απαντώνται συχνότερα στην ψυχοπαθολογία συμπυκνώνουν το αίτημα για βοήθεια και τη συνεργασία στην έρευνα: πολλές έρευνες ζητούν υποκείμενα που παρακολουθούνται ή νοσηλεύονται. Η αποδοχή της χορήγησης των τεστ για ερευνητικούς σκοπούς καθορίζεται συχνά από σύνθετα κίνητρα: προσωπική περιέργεια, εθελοντική συμμετοχή με επιθυμία για κατανόηση ή συμβολή στην πρόοδο της επιστημονικής γνώσης, αίσθημα υποχρέωσης, επειδή αναγνωρίζεται το θετικό πρόσημο της φροντίδας (στην περίπτωση μελετών μετά από θεραπεία). Η συμπύκνωση αυτών των διαφορετικών στοιχείων και πολλών άλλων παρεμβαίνει με μοναδικό τρόπο και έχει ουσιαστικά εξατομικευμένες επιπτώσεις, στις οποίες ο κλινικός δικαίως θα επιδείξει ευαισθησία στο πλαίσιο της σχέσης με το υποκείμενο.

Επειδή η διερεύνηση που επιτρέπουν οι προβολικές δοκιμασίες επικεντρώνεται ουσιαστικά στην ψυχική λειτουργία, για την οποία προτείνουν μια λεπτομερή και σε βάθος ανάλυση που σχετίζεται με την ιδιωτικότητα της προσωπικής ζωής, οι δοκιμασίες αυτές δεν θα πρέπει να χρησιμοποιούνται στον τομέα των προσλήψεων και της επαγγελματικής επιλογής. Οι μόνες επιτρεπόμενες χρήσεις είναι σε εξειδικευμένες υπηρεσίες εργασιακής ψυχοπαθολογίας και σε αυτή την περίπτωση προτείνονται με σκοπό τη θεραπευτική καθοδήγηση από κλινικό ψυχολόγο.

Κάποιοι κατήγγειλαν τους κινδύνους της προβολικής εξέτασης, τη διεισδυτική διάσταση, την τραυματική διέγερση, φτάνοντας στο σημείο να θεωρήσουν ότι υφίσταται απειλή παραληρηματικού ολισθήματος. Ξεχνούν ότι ο ενημερωμένος κλινικός δεν την προτείνει τυχαία, ότι η προβολική διερεύνηση πρέπει να χρησιμοποιείται μόνο εάν είναι χρήσιμη και ότι αντενδείκνυται πλήρως σε οξείες κλινικές καταστάσεις, όποιες και αν είναι αυτές. Επιπλέον, η λεκτική επίκληση, το μεταβιβαστικό πλαίσιο και η κατάρτιση του κλινικού ψυχολόγου στις προβολικές δοκιμασίες διασφαλίζουν την εμπερίεξη όλης της συνθήκης. Ας μην ξεχνάμε, λοιπόν, ότι η βασική αρχή που πρέπει να διέπει κάθε προβολική χορήγηση είναι πως βρίσκεται στην υπηρεσία του υποκειμένου.